

Książka Barbary Bonieckiej i Jolanty Panasiuk, traktując o języku audycji dla dzieci i młodzieży, ujmuje go w szerokiej perspektywie tekstologicznej, a również należałoby dodać: semiotycznej. Autorki podeszły do wielokodowości tej formy przekazu bardzo poważnie i przedstawiły tę istotną cechę audycji radiowej, jaką jest mówioność, z pełnym wykorzystaniem wiedzy z zakresu komunikacyjnych kodów pozawerbalnych.

Książka, do której uważnej lektury zachęcam z pełnym przekonaniem, spełnia istotne zadanie: jakkolwiek Autorki nie obejmują swoim oglądem języka w radiu w całej jego złożoności, to ich monografia stanowi znakomity punkt odniesienia dla analiz kolejnych typów programów radiowych i może stać się jednym z ważnych składników syntetycznego opracowania języka mediów.

MAŁGORZATA KITA

ANETTA CEGLIŃSKA, PIĘKNO PAPIESKIEGO SŁOWA. O STYLU ENCYKLIK JANA PAWŁA II, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 2000, 172 s.

Przedstawiana książka wpisuje się w ciąg (często jeszcze nie opublikowanych) opracowań młodych badaczy przedstawiających charakterystykę jednego gatunku wypowiedzi. Omawiana publikacja jest na tym tle wyjątkowa nie tylko ze względu na szczególny przedmiot opisu. Już na wstępie omówienia trzeba zaznaczyć, że stanowi ona cenny wkład zarówno do charakterystyki piękna papieskiego słowa, co ważne w czasach degradacji słowa, jak i opisu stylu gatunku. Ten ostatni obszar funkcjonuje w polskiej literaturze przedmiotu jako ziemia uprawiana i uprawiona tylko w wybranych poletkach, często od siebie oddalonych. Dobrze się więc stało, że szybko opublikowano owoc trudów łódzkiej badaczki, gdyż łatwiej będzie jej dokonania włączyć do zbioru refleksji ważkich i nośnych metodologicznie, a jednocześnie aktualnych i inspirujących.

Wśród najważniejszych walorów omawianej pracy wymienić można szeroki zakres analiz i odwagę w podejmowaniu zagadnień trudnych oraz umiejętność sensownego wpisania się w określone nurty badawcze, a także mówienia własnym głosem.

Zakreślona we wstępnych partiach pracy problematyka przedstawia się niezwykle interesująco i imponująco. W zakres opisu (mniej lub bardziej szczegółowego) wchodzi bowiem następujące zagadnienia: a) geneza gatunku (s.

10), b) poszukiwanie cech decydujących o odrębności gatunku (wyznaczenie dominanty gatunkowej), c) kwestia indywidualnego nacechowania języka encyklik (s. 15), d) opis najważniejszych funkcji w celu ustalenia "jaką odmianę języka religijnego stanowi język encyklik" (s. 15), e) charakterystyka różnorodnych kontekstów (problematyka dla analizy stylistycznej kluczowa), a więc odmiany językowej, którą reprezentują opisywane teksty, i kontekstu gatunkowego, czyli zbioru gatunków pokrewnych, f) określenie podstawowego celu analiz: "dlaczego użyto pewnych środków i jaka jest ich organizacja" (s. 32).

Ostatecznie zatem badaczka wybiera drogę znaną w stylistyce, dążąc do wydobycia inwentarza środków i określenia ich funkcji. Istotnym novum jest próba łączenia zasad wyboru środków stylistycznych z treścią przekazu i wyznacznikami kompozycyjnymi. Dlatego niezbędne stało się sięgnięcie do ustaleń i pojęć retorycznych. Przedstawiana książka wpisuje się także (bez używania stosownego aparatu pojęciowego) w teorię cech stylowych. Rozdziały analityczne są bowiem poświęcone charakterystyce następujących wyróżników stylu encyklik papieskich: komunikatywności, perswazyjności, dialogowości i ekspresywności.

Gruntowne i rzetelne opisy pozwalają pokazać Jana Pawła II jako wirtuoza stylu, człowieka, który, respektując konwencje gatunkowe, potrafi ujmować swe myśli i osiągać cele komunikacyjne w sposób oryginalny. Podstawowym przejawem owej oryginalności, jest, jak wynika z analiz Anetty Ceglińskiej, bogactwo środków realizujących jedną funkcję (czy wyrażających konkretną cechę).

Komunikatywność wypowiedzi osiąga twórca encyklik za pomocą rozbudowanych eksplikacji trudnych pojęć. Autorskie komentarze i objaśnienia rzeczywiście służą uprzyśpiesnieniu odbiorcom niełatwych zagadnień, a jednocześnie aktywizują odbiór. Papież dba o to, by czytelnik pracował z autorem nad dochodzeniem do istoty zagadnienia. Stosuje też całą gamę wyrażań definiujących: *X jest...*; *Y to...* lub zwięzłe określenia typu: *Chrystus-Odkupiciel, Sakrament-Komunia, Ewangelia-Dobra Nowina* czy wreszcie definicje przez negację, a także odpowiednie zabiegi kompozycyjne i różnorodne wyznaczniki modalności epistemicznej.

Nie mniej bogaty jest zasób środków osiągnięcia efektów perswazyjnych. Autorka, pokazując te zjawiska, prowadzi analizę dyferencjalną i zwraca uwagę na konwencjonalne środki perswazji oraz na jej wyznaczniki indywidualne. W zbiorze środków perswazyjnych znalazły się więc: a) różnorodne wykładniki modalności deontycznej i inne "łagodne" wyznaczniki dyrektywności tekstu, b) ekspresja w służbie perswazji, co autorka słusznie szczególnie eksponuje, anali-

zując takie wyrażenia, jak: *pragnę, by...; jest moim życzeniem...; apel ten kieruję...; zachęcam...*; *pragnę* itd., konstrukcje optatywne i odwołania do Biblii, c) zabiegi kompozycyjne (powtórzenia leksykalne, paralelizmy składniowe, anafora, paralelizm i repetycja jako zasada kompozycyjna).

Dialogowe nastawienie papieskich encyklik ma, zdaniem autorki, głęboką motywację. Chcąc ją precyzyjnie określić odwołuje się badaczka do słów księdza Siwka: “Dialogowy sposób przemawiania jest (...) wprost proporcjonalny do dialogowej osobowości mówcy” (s. 130). Wśród wyznaczników dialogowości badaczka dostrzega: apostrofę inicjującą komunikat, brak transpozycyjnych wyznaczników kategorii nadawcy (“my” jako “ja”), różnorodne formy pytań. W tym miejscu, szanując dokonania autorki, trzeba jednak sformułować postulat poszerzenia i pogłębienia analiz wskazanej problematyki – dodajmy niezwykle ważnej dla charakterystyki wzorca gatunkowego wypowiedzi. Brakuje w tej analizie uwag o sposobach uobecniania odbiorcy w tekście (a cytowane fragmenty encyklik pokazują, że to istotne wyznaczniki dialogowości wypowiedzi) oraz o honoryfikatywnej wartości stosowanych form, decydującej o wpisanym w tekst obrazie relacji nadawczo-odbiorczych, tak ważnym dla uzyskiwania efektów perswazyjnych. Problematykę tę można uwydatnić, dokonując stosownych porównań z konwencjami homiletycznymi. Jest to zagadnienie niezmiernie ważne dla stylistyki encyklik, a także dla charakterystyki stylu gatunków w ogóle. Na stylistykę papieskich wypowiedzi istotny wpływ uzyskuje, jak sądzę, wybór scenariusza komunikacyjnego, a więc ogólnego modelu interakcji. Jest to scenariusz SPOTKANIA. Dlatego wypowiedzi Jana Pawła II są zarówno wypowiedziami DO KOGOŚ (by się odwołać do znanych rozróżnień Lalewiczka), są skierowane i dialogowe, jak i wypowiedziami DLA KOGOŚ. Przysługuje im więc cecha parenetyczności w szerokim sensie: uczą i nauczają, przewodzą i wyjaśniają, poruszają i pobudzają.

Wszystkie te funkcje, trzeba dodać, spełniają się dzięki wyznacznikom ekspresywności wypowiedzi (ich charakterystyce poświęca badaczka ostatni rozdział swej cennej monografii).

Jaki zatem “portret” gatunku wyłania się z analiz badaczki? Encyklika powinna być traktowana jako gatunek wtórny i złożony (por. rozróżnienia Bachtina): wtórny przede wszystkim w stosunku do listu (por. rozważania o genezie) i złożony, bo wielofunkcyjny i spokrewniony z takimi formami wypowiedzi, jak: list, dokument urzędowy, traktat teologiczny, rozprawa naukowa (s. 152 – por. też uwagi o pokrewieństwie z różnymi wypowiedziami papieskimi: orędziem, listem pasterskim, bullą czy konstytucją – s. 153). Wśród istotnych determinant stylistycznego kształtu encykliki należy umieścić tematykę i upodobania autora.

Dominującymi cechami stylistycznymi są komunikatywność i perswazyjność (s. 155). Ważnym składnikiem wzorca, motywującym niektóre wybory stylistyczne jest stała kompozycja (s. 155-156). Drobiazgowo analizy językowych wykładników stylistycznych cech wypowiedzi papieskich pozwalają autorce sformułować następującą uwagę: *język encyklik Jana Pawła II odpowiada potrzebom współczesnego człowieka, a dla kapłanów może stanowić wzór do naśladowania* (s. 157).

Polecając lekturę książki Anetty Ceglińskiej ze względu na walory poznawcze, inspiracje metodologiczne i przedmiot badań, wypada mi na koniec zaznaczyć, że możliwe się stają analizy porównawcze na skalę szerszą niż ta, którą (z konieczności!) musiała zaproponować autorka. Opublikowany niedawno artykuł Kryłowej, poświęcony listom pasterskim wyższego duchowieństwa cerkiewnego, pokazuje nowe zakresy stylistycznego pokrewieństwa gatunków. Za cechę wyróżniającą gatunek na poziomie organizacji treści rosyjska badaczka uznaje precyzyjność komunikowania, podkreśla znaczenie determinant treściowych dla doboru stosownych środków stylistycznych, pokazuje ekspresywność i hieratyczność wypowiedzi, stabilność kompozycji i działanie określonych reguł selekcyjnych, które nie dopuszczają stosowania leksyki potocznej, przez co list pasterski staje się gatunkiem polifonicznym o ograniczonym polu możliwości wyboru rejestrów stylistycznych.

Literatura

- O. A. Kryłowa, *Suszczestwujet li cerkowno-religioznyj funkcjonalnyj stil w sowremiennom russkom literaturnom jazykie? – Kulturno-reczewaja situacija w sowremiennoj Rossii*, Jekaterinburg 2000

MARIA WOJTAK